

Володимир Набоков

Боги

(оповідання)

Ось що я зараз бачу в твоїх очах: дощова ніч; вузька вуличка; ліхтарі, що спливають удалечінь. Вода тече з крутих стріх ринвами. Під зміїною пащею кожної ринви — баддя, стягнута зеленим обручем. Бадді тягнуться лавами обабіч чорних стін. Я дивлюся, як наповнюються вони холодною ртуттю. Дощова ртуть, здувшись, переливається через край. Удалині пливуть простоволосі ліхтарі. Їхнє проміння стоїть дибом у дощовій каламуті. Вода переповнює бадді.

Так входжу я в твої ненаситні очі, у завулок чорного блиску, де дзюркотить і шурхотить нічний дощ. Усміхнись. Нащо ти дивишся на мене так скорботно і темно? Ранок. Цілу ніч зорі кричали немовлячими голосами і хтось на даху рвав і пестив скрипку гострим смичком. Дивись, сонце вогненным вітрилом повільно пройшло по стіні. Ти вся задимувалася. В твоїх очах закружляв пил: мільйони золотих світів. Усміхнулася! Ми виходимо на балкон. Внизу, посеред вулиці, жовтокудрий хлопчик швидко-швидко малює бога. Бог простягнувся від хідника до хідника. Хлопчик затис у руці шматок крейди, білу вуглину, і скорчився, колесує, розмашисто креслить. У білого бога — широкі великі гудзики, вивернуті ноги. Він розіп'ятий на асфальті й круглими очима споглядає небо. Рот у нього — біла дуга. Сигара, завбільшки з поліно, з'явилася в роті. Хлопчик гвинтовими ударами креслить спіралями дим. Взявся в боки, дивиться. Додав ще одного гудзика... Навпроти брязнула віконна рама; жіночий голос, громовий і щасливий, покотився, покликав. Хлопчик стусаном підбив м'яча, кинувся в дім. На лілуватому асфальті лишився білий геометричний бог, що дивиться в небо.

Знову темрявою наповнилися твої очі. Я розумію, звісно, про що ти згадала. В кутку нашої спальні, під образами — кольоровий гумовий м'яч. Іноді легким і сумним стрибком він спадає зі столика на підлогу, тихо котиться. Поклади його на місце, під образи, і, знаєш, ходімо гуляти.

Весняне повітря. Трохи пухнасте. Бачиш ці липи вздовж вулиці? Чорне гілля в мокрих зелених лелітках. Усі дерева на світі рухаються кудись. Вічна проща. Чи пам'ятаєш, як їхали ми сюди, до цього міста, повз вагонні вікна йшли дерева? Пам'ятаєш дванадцять тополь, що радилися між собою, як їм перейти річку? А ще раніше, у Криму, я бачив кипарис, схилений над квітучим мигдалем. Кипарис був колись рослим сажотрусом із щіткою на дроті, з драбинкою під пахвою. Був він, бідолашний, не тямив себе від любові до маленької пралі, рожевої, мов пелюстки мигдалю. І тільки ось тепер вони зустрілися врешті й разом ідуть кудись. Рожевий фартух її здимається, він боязко нахиляється до неї, ще ніби побоюючись замастити її сажею. Це дуже гарна казка.

Усі дерева — прочани. У них є свій Месія, якого шукають вони. Їхній Месія — величний ліванський кедр, а може, просто — зовсім маленький, зовсім непомітний кущик якийсь у тундрі... Сьогодні крізь місто проходять липи. Їх схотіли втримати. Обнесли стовбури круглими ґратами. Але вони все одно рухаються...

Палають стріхи, мов косі дзеркала, засліплені сонцем. Крилата жінка мие шибки, стоячи на підвіконні. Вигнулася, накопила губи, змахуючи з обличчя пасмо палкого волосся. У повітрі тонко пахне бензином і липою. Хто знає тепер, який саме запах злегка обвівав гостя, що входив до помпейського атріуму? Через пів століття люди не знатимуть,

чим пахло на наших вулицях і в кімнатах наших. Відкопають кам'яного полководця, яких сотні в кожному місті, і зітхнуть за колишнім Фідіасом. Усе в світі прекрасне, але людина тільки тоді визнає прекрасне, коли бачить його або рідко, або здалека...

Слухай, ми сьогодні — боги! Наші сині тіні величезні. Ми рухаємося у велетенському й радісному світі. Висока тумба на розі міцно обтягнута мокрими ще полотнами: по них пензель розметав кольорові вихори.

У старої газетярки сиве закручене волосся на підборідді й божевільні блакитні очі. Газети буйно стирчать із мішка. Їхній грубий шрифт нагадує мені летючих зебр.

Біля стовпа став автобус. Нагорі кондуктор гепнув долонею по залізному борту. Керманич потужно повернув величезне своє колесо. Висхідний трудний стогін, коротке скреготіння. На асфальті лишилися срібні відбитки широких опон.

Сьогодні, цього сонячного дня, усе можливе. Дивись, чоловік стрибнув із даху на дріт і ось іде по ньому, заходиться сміхом, розкинувши руки, — високо над хиткою вулицею. Ось два будинки плавно зіграли в чехарду: номер третій опинився між першим і другим; він не одразу осів — я помітив просвіт під ним, сонячну смужку. Ось посеред площі стала жінка, закинула голову й заспівала; навколо неї юрмляться, подалися назад: порожня сукня лежить на асфальті, а в небі — прозора хмаринка.

Ти смієшся. Коли ти смієшся, мені хочеться весь світ перетворити на твоє дзеркало. Але вмить очі твої гаснуть. Кажеш палко й перелякано:

— Хочеш, поїдемо... туди? Хочеш? Там сьогодні гарно... цвіте все...

Звісно, все цвіте, звісно, поїдемо. Адже ми з тобою боги... Я відчуваю у крові своїй кружіння незбагнених усесвітів...

Слухай, я хочу все життя бігти й кричати щосили. Нехай усе життя буде вільним зойком. Ось як кричить юрба, коли вітає гладіатора. Не замислюйся, не переривай крику, видихай, видихай захват життя. Все цвіте. Все летить. Все кричить, захиляючись криком. Сміх. Біг. Розпущене волосся. Ось — усе життя.

Вулицею ведуть верблюдів — із цирку до зоологічного саду. Тлусті горби їхні похилилися набік, погойдуються. Довгі добрі морди злегка підняті мрійливо. Яка може бути смерть, якщо весняною вулицею ведуть верблюдів? На розі війнуло руським гаєм: злидар, божественна потвора, весь викручений, із ногами, що ростуть з-під пахв, простягає в мокрій волохатій лапі пучок зелених конвалій... Я плечем влітаю у перехожого: на мить зіткнулися два велетні. Він весело й розкішно замахнувся на мене лакованою тростиною. Відкинутим кінцем розбив позад себе вітрину. Розстрибалися звивини по блискучому склу. Ні, це просто сонце з дзеркала бризнуло мені в очі. Метелик, метелик! Чорний із кармазиновими смугами... Клаптик оксамиту... Ковзнув над асфальтом, змигнув над пролітаючим автомобілем, над високим будинком — у мокру блакить квітневого неба. Точнісінько такий самий сів колись на білий край арени; Лесбія, донька сенатора, худенька, темноока, із золотою стрічкою на чолі, замилювалася дихаючими крильми — і пропустила ту мить, коли у вихорі сліпучого пилу хруснула бичача потилиця одного бійця під голим коліном іншого.

У мене в душі сьогодні — гладіатори, сонце, гул світу...

Ми спускалися широкими сходами в довге тьмяне підземелля. Туго дзвенять під кроками кам'яні плити. Зображеннями палаючих грішників розписані старі стіни. У глибині чорними складками наростає оксамитовий грім. Виринається навколо нас. Люди метнулися, ніби в чеканні бога. Нас втискають у скляний блиск. Розгойдуємось. Влітаємо в чорне провалля і гулко несемося глибоко під землею, повиснувши на шкіряних пасах.

На мить, клацнувши, гаснуть бурштинові лампочки: тоді в темряві жарко горять пухкі пухирі вогню — витріщені очиська бісів, а може, сигари наших супутників. Знову світло. Бачиш, он там, біля скляних дверей вагона, стоїть високий добродій у чорному пальті. Я неясно впізнаю це обличчя, вузьке, жовтаве, — кістяний горбик носа. Тонкі губи стиснуті, уважна зморшка між важких брів: він слухає, що пояснює йому інший, блідий, мов гіпсова маска, з круглою ліпною борідкою. Я певен — вони розмовляють терцинами. А ось сусідка твоя — ця дама в палевій сукні, що сидить, опустивши вії, чи не Беатріче вона?

Із вологого пеклища знову виходимо на сонце.

Цвинтар далеко за містом. Будинки порідшали. Зеленаві пустки. Я згадую вигляд цієї ж столиці на старовинному естампі. Ми йдемо проти вітру, вздовж величних парканів. У такий самий сонячний і хисткий день ми повернемося з тобою на північ, до Росії. Буде дуже мало квітів — тільки жовті зірочки кульбаб уздовж рівчаків. Гудітимуть нам назустріч сизі телеграфні стовпи. Коли за поворотом ударять у серце ялини, червоний пісок і кут хати, я похитнуся і впаду ниць.

Дивись! Над зеленавими пустками високо в небі пливе аероплан, басисто дзвенячи, мов Еолова арфа. Сяють скляні крила. Правда ж, гарно? Ох, слухай: це сталося в Парижі, років зі сто п'ятдесят тому. Рано-вранці — було то восени, і дерева м'якими помаранчевими купами пливли вздовж бульварів у ніжне небо, — рано-вранці на ринкову площу з'їхалися перекупні, заблищали мокрі яблука на ятках, війнуло медом, вогкою соломою. Старий, із білим пухом у вушних раковинах, не хапаючись розставив свої клітки, у яких мерзлякувато совалося всіляке птаство, і потому сонно приліг на рогожу, бо загравний туман ще приховував золоті стрілки на чорному циферблаті ратуші. Тільки-но він заснув, як хтось почав термосити його за плече. Схопився старий і побачив перед собою захеканого молодика. Був він цибатий, худорлявий, із маленькою головою та гострим носиком. Камізелька — срібляста в чорну смужку — була криво застебнута, стрічка на косиці розв'язалася, на одній нозі біла панчоха сповзла зморшками.

— Мені потрібен якийсь птах, курка, чи що, — мовив молодик, ковзнувши по клітках швидким схвильованим поглядом.

Старий дбайливо витяг білу курочку, що пухко билася в його темних руках.

— Що вона, не хвора? — спитав молодик, наче йшлося про корову.

— Хвора? Черевце маленької рибки! — добродушно вилаявся старий.

Молодик кинув яскраву монету і побіг між ятками, притиснувши до грудей курочку. Зупинився, круто розвернувся, хльоснувши косицею, і знову підбіг до старого.

— Мені потрібна і клітка, — сказав він.

Коли він нарешті пішов, тримаючи клітку з курочкою у простягнутій руці й розмахуючи іншою, наче ніс відро, старий чмихнув носом і знову приліг на рогожу. Як він торгував того дня і що з ним сталося згодом, для нас зовсім не важливо.

А молодик був не хто інший, як син славетного фізика Шарля. Шарль подивився крізь окуляри на курочку, клацнув жовтим нігтем по клітці й мовив:

— Ну що ж, тепер і пасажир є.

І додав, суворо блиснувши скельцями на сина:

— А ми з тобою, друже мій, зачекаємо. Бог знає, яке там повітря, у хмарах тих.

Того ж дня, о призначеній годині, на Марсовому полі, перед дивованою юрбою, величезна легка баня, гаптована богдиханськими візерунками, із золоченою гондолою на шовкових шнурах, повільно здималася, наповнюючись воднем. У струменях диму, що

його вітер відносив убік, порався Шарль із сином. Курочка крізь ґрати клітки дивилася одним бісерним оком, схиливши голову. Навколо рухалися кольорові жупани, в іскру, повітряні сукні жінок, солом'яні капелюхи, і, коли куля шархнула вгору, старий фізик подивився їй услід, заплакав на плечі у сина, і сотні рук навколо замахали хустками, стрічками... По ніжному сонячному небу летіли розсипчасті хмари, Земля відходила — хистка, зеленава, у біжучих тінях, у вогняних плямах дерев. Далеко внизу промайнули іграшкові вершники, але куля скоро зникла з очей. Курочка все дивилася одним оком.

Летіла вона весь день. День скінчився розлогим яскравим заходом. Уночі куля почала повільно опускатися.

А в одному селі на березі Луари жив собі добрий хитроокий селянин. Ось на зорі вийшов він у поле. Посеред поля побачив він диво: величезну купу пістрявих шовків. Поряд лежала перекинута клітка. Курочка, біла, немов виліплена зі снігу, просунувши голову крізь ґрати й уривчасто поводячи дзьобом, шукала в траві комахок. Селянин був злякався, та скоро второпав, що Богородиця, чиє волосся осіннім павутинням плило в повітрі, просто шле йому дарунок. Шовк дружина його розпродала шматками в ближньому місті, маленька золочена гондола обернулася на колиску для туго сповитого первістка, а курочку відправили на задвірок.

Слухай далі.

Минув певний час, і ось одного разу селянин, проходячи повз горбок половини у воротах клуні, почув щасливе сокотання. Він нагнувся — із зеленого пилу вискочила курочка і юркнула на сонце, швидко і не без гордості перевалюючись із лапки на лапку. А в полові жарко й гладко палахкотіли четверо золотих яєць.

Та інакше й бути не могло. Курочка з волі вітру пролетіла крізь суцільну заграву заходу, і сонце, вогненний півень із багряним гребенем, попотріпотіло над нею. Не знаю, чи збагнув це селянин. Довго стояв він нерухомо, кліпаючи та мружачись від блиску і бережучи в долонях ще теплі, суцільні золоті яйця. Потім, гупаючи дерев'яними топаками, кинувся він через двір — із таким лементом, що наймит його подумав: «Бач, сокирою палець собі відтяв...»

Зрештою, усе це сталося дуже давно, за багато років до того, як летун Латам, упавши посеред Ла-Маншу, сидів, розумієш, на бабчиному хвості своєї «Антуанетти», що йшла на дно, і курив на вітрі пожовклу цигарку, дивлячись, як там, високо в небі, суперник його Блеріо на малій тупокрилій машині летить — уперше — з Кале до цукрових берегів Англії.

Але я не можу подолати твою тугу. Чому очі твої знову наповнилися темрявою? Ні, не кажи нічого. Я все знаю. Не треба плакати. Він же чує, він безперечно чує мою казку. Я розповідаю для нього. Словам немає перепон. Зрозумій-бо! Ти дивишся на мене так скорботно і темно. Згадую ніч після похорону. Ти не могла сидіти вдома. Ми вийшли з тобою в лакову сльоту. Заблукали. Потрапили на якусь дивну вузьку вулицю. Назву я прочитав, але була вона на склі ліхтаря, перевернута, як у дзеркалі. Ліхтарі спливали в глибину. Вода стікала зі стріх. Холодною ртуттю наповнилися бадді, що лавами йшли обабіч, уздовж чорних стін. Наповнювалися, переливалися. І раптом, розгублено розвівши руками, ти промовила: «Він же був такий маленький, такий теплий...»

Пробач, що я не вмію плакати, просто, по-людському, а все співаю, біжу кудись, чіпляючись за всі крила, що пролітають повз мене, високий, розпатланий, із хвилею засмаги на чолі. Пробач. Так треба.

Ми тихо йдемо вздовж парканів. Цвинтар уже близько. Ось він: острівець весняної білини та зелені серед пильного пустища. Тепер іди сама. Я почекаю тебе тут. Очі твої усміхнулися швидко і сором'язливо. Ти ж бо добре знаєш мене...

Хвіртка рипнула і зачинилася. Я сиджу один на ріденькій траві. Віддалік — город: лілова капуста. За пустищем — фабричні корпуси, легкі цегляні громади, що плавають у блакитній каламуті. Біля моїх ніг, у піщаній вирві, іржаво блищить продавлена бляшанка. Навколо тихо і по-весняному порожньо. Смерті немає. Вітер, мов м'яка лялька, навалюється ззаду на мене, пуховою лапою лоскоче мені шию. Смерті не може бути.

Моє серце теж пролетіло крізь заграву. У нас із тобою буде новий золотий син. Він створений буде з твоїх сліз і моїх казок. Сьогодні зрозумів я, які прекрасні схрещені в небі дроти, і туманна мозаїка фабричних димарів, і ось ця іржава бляшанка з вивернутою напіввідірваною зубчастою покришкою. Тьмяна травичка біжить, біжить кудись по пильних хвилях пустища. Я піднімаю руки. По шкірі ковзає сонце. Шкіра вся в різнокольорових іскорках.

І ось хочеться мені встати, розкинути обійми, звернутися з розлогою і світлою промовою до невидимих юрб. Почати так: «Веселкові боги...»

1923 р.

м. Берлін

Переклад: А.Невідомий, 2026 р.